

Rapport ANDT 2015-2017

Kommunledningsförvaltningen, Karlshamns kommun | 3 oktober 2017

Bakgrund

Med anledning av de senaste årens utveckling då det gäller ungdomars förhållningssätt till ANDT(Alkohol, narkotika, doping och tobak) i Sverige genomför Karlshamns kommun årligen en drogvaneundersökning som syftar till att undersöka hur ungdomar förhåller sig till ANDT. Detta för att på ett strategiskt sätt kunna arbeta med det drogförebyggande arbetet i Karlshamns kommun.

Syfte

Syftet med kartläggningen är att undersöka målgruppens förhållningssätt till alkohol, narkotika, doping och tobak (ANDT) men även att upptäcka samband mellan ungdomars olika levnadsvanor och andra faktorer som kan påverka. Resultaten blir ett viktigt underlag för prioritering och uppföljning av kommunens ANDT-förebyggande arbete.

Metod

En webbaserad enkätundersökning har genomförts under lärarledd mentorstid på högstadieskolorna i Karlshamns kommun. Enkäten bestod av 51 frågor som har arbetats fram av kommunens ANDT-Strateg med inspiration från länets övriga levnadsvaneundersökningar samt CAN (centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning). Enkätverktyget Defgo har använts vid såväl enkätens upprättande samt vid analys och slutrapport. Enkäten besvarades 2017 av totalt 747 elever jämnt fördelat mellan flickor och pojkar. Detta innebär en svarsfrekvens på 70,4 %.

Något som är viktigt att ta i beaktning är att årets svarsfrekvens kan anses som låg, vilket bör påverka analys av materialet. I de fall där vi ser tydliga kurvor i förhållande till föregående års undersökningar kan vi anta att det finns indikationer av beteendemönster, vilket vi lyfter fram i rapporten. Föregående års undersökningar har även inkluderat gymnasieskolan, men på grund av en alltför låg svarsfrekvens i årets undersökning har vi valt att utelämna resultaten i denna rapport.

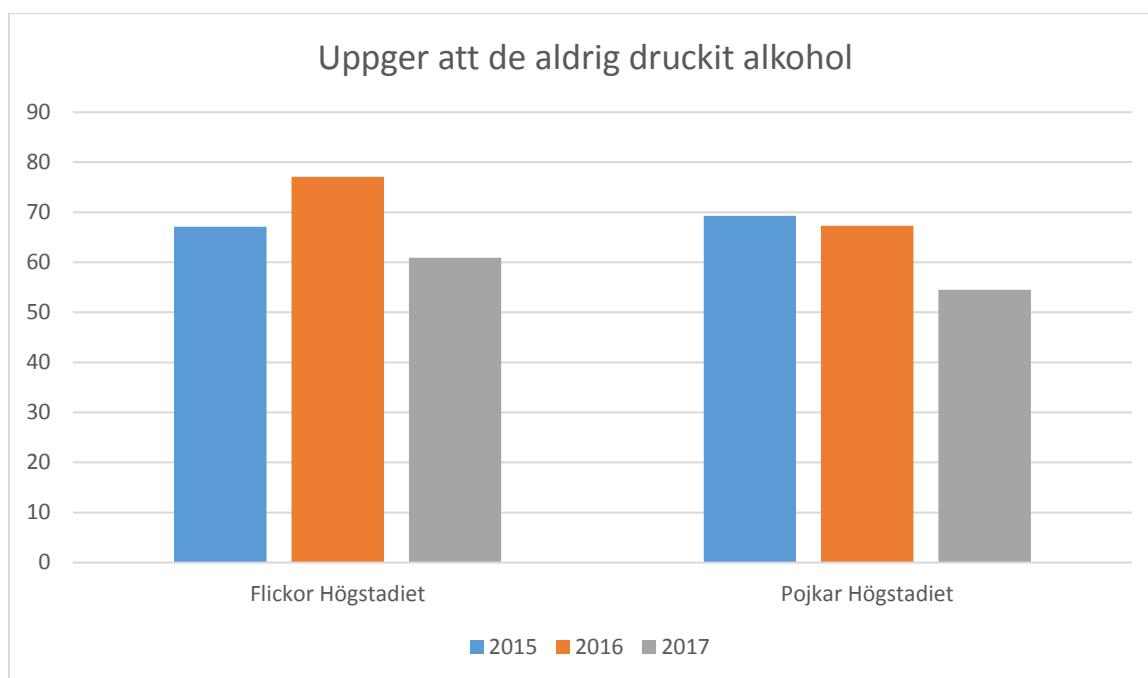
Validiteten som innebär hur väl resultatet beskriver verkligheten, d.v.s. det undersökningen hade för avsikt att mäta anses vara hög. Urvalet var i Karlshamns fall årskurs 7-9 på högstadiet, och då undersökningen studerar elever i årsklasser som hela populationer finns inga urvalsfel. Huruvida om ungdomarna är sanningsenliga i sina svar är svårt att uppskatta. Forskning visar att vuxna har en tendens att underrapportera socialt oönskat beteende i dessa typer av undersökningar och vissa forskare anser att barn och ungdomar gör detsamma.

Reliabiliteten, vilket innebär tillförlitligheten hos en mätning eller undersökning. D.v.s. hur stor sannolikhet är det att svaren blir detsamma vid upprepade mätningar. Flertalet av frågorna i undersökningen har varit identiska med CANs nationella mätningar vilka anses ha en hög reliabilitet.

Bortfall finns i undersökningen, både på högstadieskolan och gymnasieskolan. Den andel elever som inte är svensktalande har inte genomfört undersökningen. För HBTQ-personer förekommer också ett visst bortfall när vi tittar på resultaten utifrån pojkar och flickor. De som inte identifierar sig enligt pojke/flicka faller då ur undersökningen. Ett alternativ hade kunnat vara att titta på den gruppen utifrån en egen kategori, men eftersom den består av ett väldigt lågt procenttal blir det svårt att generalisera resultaten – varpå detta alternativt valts bort. Det är viktigt att fundera över hur undersökningen kan utvecklas för att inkludera alla. Det finns även bortfall vid sjukdom, eller praktik vid en del skolor.

Undersökningen genomfördes via webben med hjälp utav en länk som sändes ut till eleverna, och undersökningen genomfördes sedan på mentorstid i skolan. 2015 var den totala svarsfrekvensen 73 % men bortfallet var större på gymnasieskolan än på högstadieskolorna. Högstadieskolorna hade en svarsfrekvens på 83 % och gymnasieskolan på 53 % i År 1 och 40 % i År 2 vilket innebar att resultatet från gymnasieskolan inte gick att säkerställa statistiskt. Det interna bortfallet utvärderades inför drogvaneundersökningen 2016 och implementeringsprocessen analyserades och nödvändiga förbättringar genomfördes. Drogvaneundersökningen som genomfördes 2016 hade en svarsfrekvens på 87 % på högstadiet respektive 84 % på gymnasiet.

Alkohol

Diagrammet visar hur många procent som uppger att de aldrig druckit alkohol.

I 2017 års undersökning uppger sammanlagt 56 % av eleverna att de aldrig druckit alkohol. Generellt ser vi att antalet har ökat något under de senaste åren, samt att fördelningen mellan könen visar att pojkar dricker i större utsträckning än flickor. Bland de flickor som uppger att de dricker alkohol ser vi däremot att alkoholintag förekommer i högre frekvens än i gruppen med pojkar som dricker.

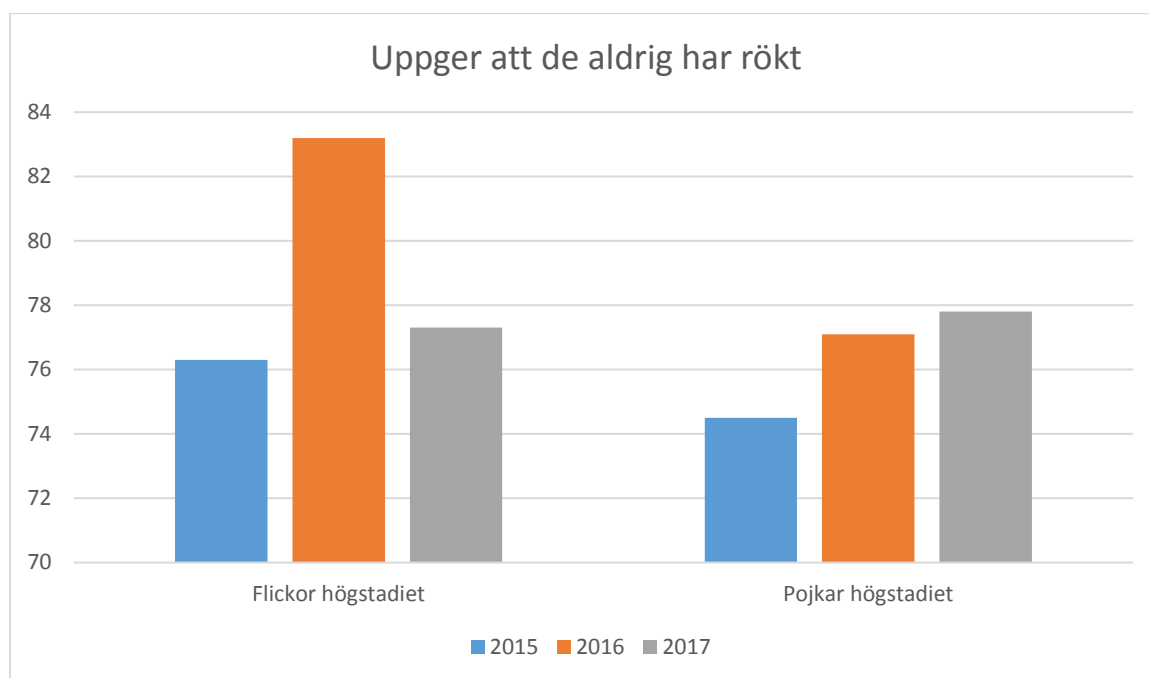
Det vanligaste sättet att få tag på alkohol är genom kompisar eller kompisars syskon. Frågan nedanför, ställs till för den grupp som uppger sig ha testat alkohol.

25 Var får du vanligtvis alkohol ifrån?	%
dricker inte alkohol	43,2%
från syskon	3,8%
från kompisar eller kompisars syskon	27,2%
blir bjuden av föräldrar/vårdnadshavare	11,1%
mina föräldrar/vårdnadshavare köper ut till mig	3,5%
tar hemma utan lov	12,5%
från annan vuxen som bjuder	5,2%
från annan vuxen som köper ut åt mig	11,8%
köper själv på restaurang, pub, disco eller liknande	1,0%
köper folköl själv i affär, butik, bensinmack eller liknande	2,4%
Obesvarat	3,1%

Vi ser att det är ovanligt att föräldrar eller syskon köper ut alkohol till sina ungdomar, men att det däremot förekommer att unga blir bjudna på alkohol av sina vårdnadshavare samt att det

förekommer att de har en annan vuxen som köper ut. Bland de som uppger att de dricker alkohol finns också en högre sannolikhet att fler riskbeteenden förekommer, som exempelvis rökning.

Tobak

Diagrammet visar hur många procent som uppger att de aldrig rökt.

2017 uppger sammanlagt 76,3 % högstadieeleverna att de aldrig provat att röka. Diagrammet visar fördelningen mellan flickor och pojkar samt hur resultaten varierar från år till år. Den positiva kurva vi ser i resultaten visar att allt färre unga, i synnerhet pojkar, väljer att röka nu jämfört med tidigare år. Det är däremot svårt att fastställa om detta är en trend som kommer att hålla i sig med endast 3 års resultat som underlag.

5,9 % av högstadieeleverna räknas som rökare. Siffran utgör den sammanlagda summan av de som uppger att de röker dagligen, nästan varje dag, ibland samt bara på fest. I tabellen nedanför visas hur frågan ställts samt vilka svarsalternativ som fanns, 2017.

13 Röker du?	%
nej, har aldrig rökt	76,3%
nej, men har provat	15,0%
nej, har slutat	1,3%
ja, varje dag	2,4%
ja, nästan varje dag	1,2%
ja, men bara när jag är på fest	0,7%
ja, men bara i bland	1,6%
Obesvarat	1,5%

2016 visade undersökningen att 5,4 % tillhörde gruppen rökare per samma definition som ovan. Det kan konstateras att antalet dagligrökare har sjunkit mellan 2015-2017 från 3,4 % till 2,4 %, samt att förekomsten av feströkning bland unga minskat under samma tidsperiod. Undersökningsresultatet visar också att frekvensen av rökning ökar ju äldre eleverna är vilket framför allt syns när vi jämför

årskurs 7 med årskurs 8, där många introduceras för tobak. I årskurs 9 ser vi högst andel dagligrökare bland alla högstadiel elever där 5,5 % av alla niondeklassare röker dagligen.

Undersökningen visar att det är vanligast att unga får tag på cigaretter genom att köpa eller bli bjuden av kompisar samt genom att köpa själv. Nedanför visas hur frågan är ställd samt hur fördelningen ser ut mellan svarsalternativen 2017.

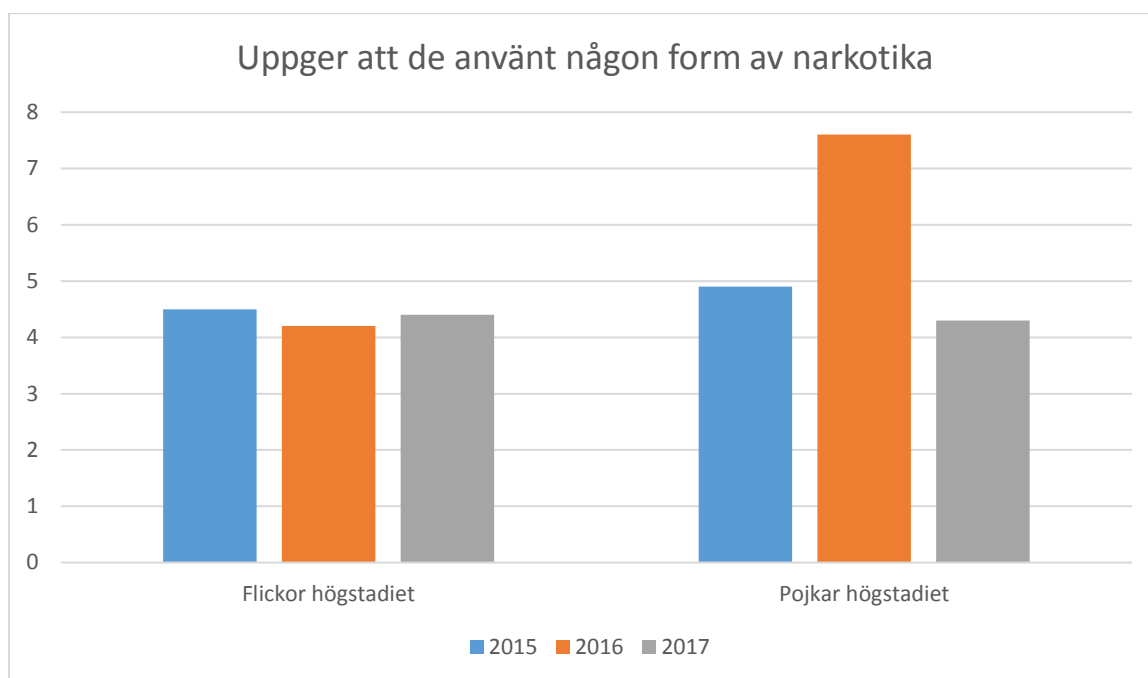
14 Om du röker hur får du vanligen tag på cigaretter?	%
köper själv	10,8%
köper av kompisar	10,8%
blir bjuden av kompisar	27,2%
från egna föräldrar/vårdnadshavare	1,3%
köper smuggelcigaretter	10,8%
röker inte	48,1%
Obesvarat	5,1%

Vad vi kan se för förändringar mellan 2015-2017 är att färre ungdomar köper cigaretter själv (12 % 2015, 17 % 2016), samt att förekomsten av smuggelcigaretter har ökat (9,4 % 2015, 8,5 % 2016). Dock ska påpekas att andelen ungdomar som röker har minskat generellt, vilket spelar roll i tolkningen av resultaten.

Tobak: Snus

Enligt undersökningens resultat är det endast ett fåtal elever som snusar i Karlshamns kommun, och endast 1,8 % som uppger att de snusar dagligen. Majoriteten, 86,9 % uppger att de aldrig har snusat. Vi kan även utläsa att det är mer förekommande bland pojkar än flickor och att resultaten inte skiljer sig från föregående år.

Narkotika

Diagrammet ovan visar hur många procent av flickor respektive pojkar på högstadiet som uppger att de någon gång använt narkotika 2015-2017. Den sammanlagda siffran för hela högstadiet var 2017 5,4 %, vilket i förhållande till tidigare års resultat (5,1 % 2015, 7 % 2016) indikerar ett relativt oförändrat läge vad gäller förekomsten av narkotika bland unga de senaste 3 åren.

Något som sticker ut är svarsfrekvensen för årskurs 9, där 10,3 % av niondeklassarna uppger att de har använt någon form av narkotika. Enligt CANs rikstäckande undersökning för drogvanor bland unga har statistiken för niondeklassare som uppger sig ha använt narkotika pendlat mellan 5-10 % sedan 90-talet i Sverige. I 2016 års undersökning låg den siffran på 5 %, vilket indikerar att Karlshamns niondeklassare använder narkotika i större utsträckning än rikssnittet. Dock ska påpekas att svarsfrekvensen i Karlshamns kommun år 2017 var låg (67 %), vilken påverkar jämförbarheten i resultaten.

2015 uppgav 14,57 % av Karlshamns högstadieelever har någon gång blivit erbjudna att prova narkotika. Både 2016 samt årets undersökning visade likvärdiga siffror. Undersökningen visar att cirka en tredjedel av alla högstadieelever svarar att de antingen vet, alternativt att de tror att de vet om någon som skulle kunna sälja narkotika till dem. Också denna siffra är relativt oförändrad från tidigare års undersökningar.

Cannabis (hasch, marijuana) är en av narkotikaformer som förekommer mest. Bland de som har testat cannabis ser vi att det är vanligare med en mer frekvent användning än att testa endast ett fåtal gånger eller vid ett enstaka tillfälle.

Nätdroger och läkemedel

Undersökningen visar att det är relativt ovanligt med nätdroger så som exempelvis Spice bland Karlshamns ungdomar. 7,3 % uppger att de vet om någon som har beställt narkotika över internet. Det är en minskning från 2016 där 9 % uppgav samma sak. De flesta svarade att de inte ville uppge vem som beställt preparaten, men många svarade också att det var en kompis som beställt.

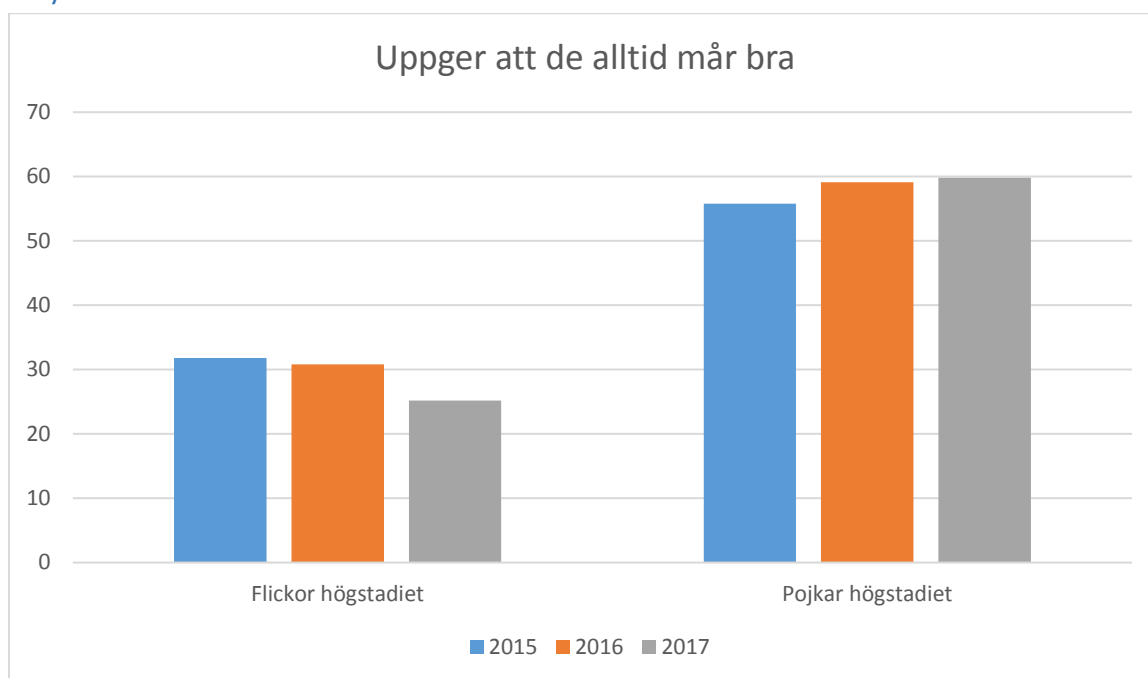
Nationellt syns en minskning av dessa substanser och övriga kommuner i Blekinge upplever också att detta har minskat. Däremot har nya substanser kommit på marknaden på nätet som exempelvis fentanyl, kopior på läkemedel som liknar olika typer av bensodiazepiner.

I år har undersökningen utökats med en fråga gällande narkotikaklassade läkemedel. 8,6 % av eleverna svarade ja på frågan "Har du någon gång använt sömntabletter, lugnande eller smärtstillande läkemedel som tex. Tramadol, Xanor, Oxycontin, Tiparol, Iktorivil, Imovane, Sillnoct, Lyrica, Fentanyl eller liknande?". En följdfråga visade fördelningen mellan de olika läkemedlen, illustrerat i tabellen nedanför:

41 Om ja, vilka läkemedel har du provat?	%
Tramadol	8,6%
Tiparol	5,4%
OxyContin	6,5%
Fentanyl	10,8%
Xanor	8,6%
Iktorivil	4,3%
Imovane	7,5%
Stillnoct	5,4%
Lyrica	6,5%
Obesvarat	78,5%
Ack. Svar	93

Det är viktigt att peka ut att detta är första året frågan ställs, vilket gör att vi inte kan ta ställning till siffrorna utvecklingsmässigt. Det vi kan säga utifrån svarsresultaten är att narkotikaklassade läkemedel förekommer inom målgruppen.

Psykisk hälsa

Diagrammet visar hur många procent av flickor respektive pojkar som uppger att de alltid mår bra 2015-2017. Frågan och svarsalternativen formulerades på följande vis:

9 Tänk tillbaka på detta läsår, har du någon gång känt dig deprimerad eller upplevt dig må psykiskt dåligt?

	%
nej, aldrig	42,8%
ja, någon gång per termin	29,1%
ja, en eller flera gånger per månad	13,1%
ja, en eller flera gånger per vecka	7,4%
ja, alltid	5,8%
Obesvarat	1,7%

Vi kan se en markant skillnad mellan flickor och pojkar i denna fråga, där flickornas kurva är tydligt negativ med ett högre antal flickor som uppger sig må dåligt 2017 kontra 2015, och där pojkarnas visar motsatsen. Inom målgruppen som uppger sig må dåligt ser vi att det är mer förekommande med användning av tobak, alkohol och droger än hos de som uppger sig må bra.

2015 svarar majoriteten av eleverna på högstadiet att de trivs mycket bra till bra i skolan och det är endast 11 % som svarar varen bra eller dåligt samt strax under 4 % som upplever sig trivas ganska dåligt till dåligt. 2016 visar detsamma, 80 % uppger att de trivs mycket bra eller bra i skolan. 2017 svarar 76,9 % av eleverna att de trivs bra eller mycket bra i skolan, vilket ger oss uppfattningen att läget är oförändrat sedan förra året. Se fördelningen nedan för högstadiet:

	%
mycket bra	25,8%
bra	51,1%

4 Hur trivs du i skolan?**%**

varken bra eller dåligt	15,3%
ganska dåligt	3,7%
dåligt	3,1%
Obesvarat	1,0%
Ack. svar	701

Spel

I drogванеundersökningen tittar vi även på ungdomarnas förhållningssätt till spel. Den typ av spelande som är mest förekommande är främst dataspel, mobiltelefon, eller spelkonsoller (exempelvis x-box) precis som föregående år. Tabellen nedanför visar hur mycket tid unga lägger på sitt spelande.

43 Spelar du spel via dator, telefon, internet eller s.k. spelkonsol (exempelvis Playstation eller X-box)?	%
nej, spelar aldrig sådana spel	28,3%
ja, flera timmar varje dag	22,8%
ja, 1-2 timmar varje dag	22,1%
ja, max 5 timmar varje vecka	11,1%
ja, 5-10 timmar i månaden	13,8%
Obesvarat	1,9%

Undersökningen visar att cirka 1 av 10 högstadiel elever upplever att de lägger för mycket tid på spel i sin vardag. Få beskriver att de spelar om pengar, men den grupp som uppger att de gör det består näst intill uteslutande av pojkar.

Det finns i dag inga självklara samband mellan överdrivet spelande och ANDT-beteenden, men vad gäller trötthet och påverkan av sömn visar undersökningen att 34,9 % av högstadiel eleverna upplever att deras spelande har haft en negativ påverkan på detta. I förhållande till tidigare år (31 % 2015, 26 % 2016) är det svårt att utskilja ett tydligt mönster om detta har förändrats generellt eller inte. 2015 uppgav 15 % av alla svarande att föräldrar anser att det är ok att de lägger tid på spelande. Den siffran steg 2016 till 40 %, och i år ytterligare till 53 %.

Hälsofrämjande miljöer

Efter familjen är skolan den viktigaste arenan för det hälsofrämjande arbetet där drogpreventiva insatser ingår. I Karlshamns kommun vill vi kunna erbjuda alla elever en bra arbetsmiljö för att eleverna ska kunna fullfölja sin utbildning på bästa sätt. Skolan är elevernas arbetsplats lika mycket som övrig personal på skolan. I nära samverkan mellan elever, hem, skola, fritidsgård, socialtjänst och polis strävar vi efter att arbeta förebyggande mot narkotika och i ett tidigt upptäcka barn och unga i risk.

Forskning visar att miljön unga vistas i har betydelse för deras framtida beteende och levnadsvanor. Ett exempel är att barn som har en person i sin näromgivning som röker ofta löper en större risk att själva bli rökare i framtiden. Detta är något vi även ser återspeglas i vår undersökning.

För att förebygga att unga människor börjar röka är hälsofrämjande miljöer nödvändiga och att främja skyddsfaktorer mm. I detta arbete är skola, fritidsgårdar en viktig hälsofrämjande arena. Andra viktiga hälsofrämjande arenor är idrottsanläggningar och föreningsliv. Målet är att en strategi för tobaksfri skoltid bör finnas på varje skolan i kommunen. Kommunen tillämpar även rökfri arbetstid inom kommunal verksamhet vilket revideras årligen enligt plan. En viktig aspekt i det förebyggande arbetet mot tobak är att det bör innefatta all tobak (även snus) och ska efterlevas för att få effekt. Här spelar implementeringen av policys stor roll för hur det senare fungerar i verksamheten.

Ett viktigt arbete för oss som kommun är att skapa kunskap och motivation kring att arbeta med ANDT-frågan, inte bara hos unga. För en fungerande samverkan krävs insatser från många håll vilket gör att vårt arbete senaste åren har handlat lika mycket om kunskaps- och medvetenhetshöjning. Vi ser de senaste 4 åren en positiv förändring i attityd och motivation kring prioritering av ANDT-frågor inom våra verksamheter, vilket utgör grunden till ett fortsatt bra arbete.

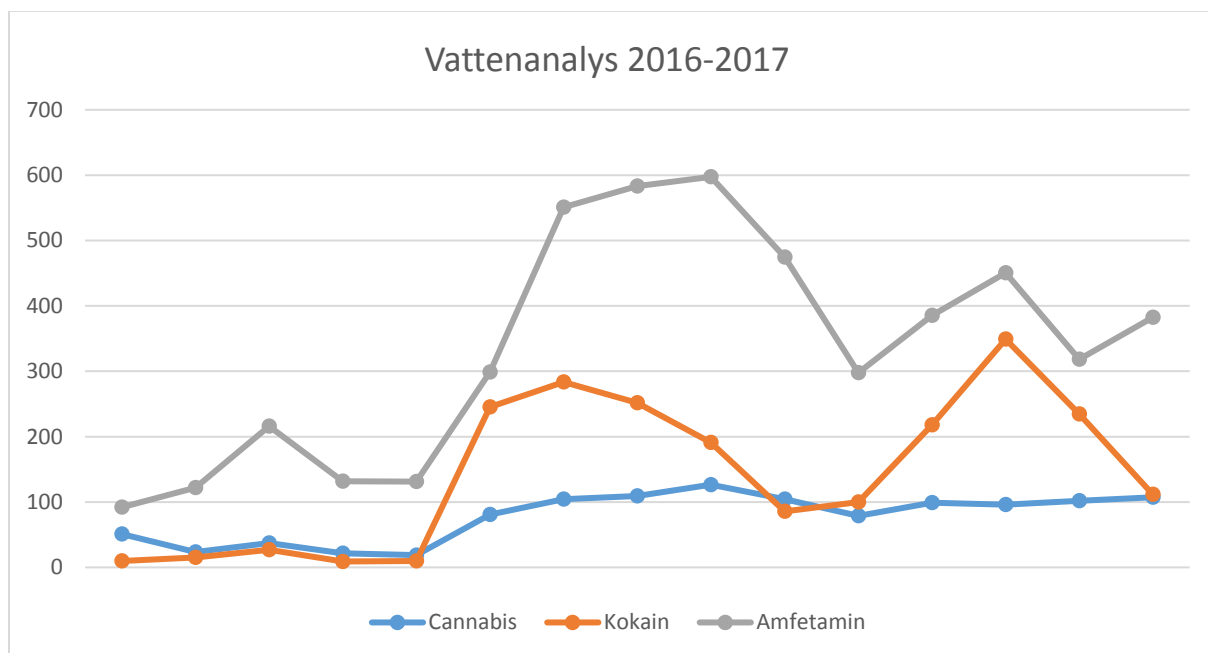
Tobaksfria barn och unga i Blekinge

Karlshamns kommun tar tobaksfrågan på allvar. Studier visar att de som börjar bruka tobak gör det när de är mellan 13-19 år, vilket utgör en god anledning att arbeta med just den målgruppen. Ju fler unga vi kan hindra från att skapa ett beroende redan nu, desto färre behöver vi sedan arbeta för att få att sluta. Karlshamns kommun är därför en del av TBU – Tobaksfria barn och unga i Blekinge – ett samverkansprojekt mellan Blekinge läns kommuner, landstinget och länsstyrelsen. Projektet som är finansierat av Folkhälsomyndigheten syftar till att bygga upp arbetssätt och strukturer för ett långsiktigt och hållbart tobaksförebyggande arbete riktat till barn och unga i Blekinge län. TBU jobbar ihop med politiker, skolor, kommunernas tillsyn, idéburen sektor samt ungdomar och fokuserar på arenor där barn och unga rör sig och mobiliserar i tobaksfrågan.

2016 var Karlshamns kommun första kommunen i Sverige att erbjuda tobaksprevention som ett alternativt feriearbete. Ungdomarna som feriearbetade fick vara med och skapa ett eget utlärningsmaterial riktat till högstadiel elever i årskurs 7 med hjälp av nationella föreläsare, landstinget samt handledning från kommunen. Hösten 2016 fick ungdomarna sedan möjlighet att presentera sitt arbete för kommunala politiker samt inför högstadiel elever. Att låta ungdomars röst få höras i tobaksfrågan, samt att ta vara på den kunskap de besitter är viktigt för oss. Sommaren 2017 upprepade vi därför satsningen på tobaksprevention som feriearbete och fick anslutning av 3 andra kommuner i Blekinge, vilket gav möjlighet till ännu en fördjupning i vårt länsgemena samarbete kring tobaksfrågan. Det är svårt att göra ett uttalande i dagsläget på hur denna satsning påverkat kommunens unga, men mycket forskning tyder på att utläring som sker genom jämgamla mottages väl av målgruppen.

Vattenanalys

De senaste 2 åren har Karlshamns kommun utfört vattenanalyser med hjälp av Karolinska Universitetssjukhuset i Huddinge. Under 2016 genomfördes 2 olika mätperioder och i början av 2017 ytterligare en mätperiod. Varje mätperiod bestod av fem dagars dygnsprover. Under fem dagar genomfördes provtagning ur reningsverket vid Sternö i Karlshamns kommun. Uträkningen av antal doser/1000 invånare är baserat på 17600 invånare som är anslutna till detta reningsverk.

I Karlshamn är de Cannabis, Amfetamin och Kokain som mätts som de tre största preparaten, vilket visas i diagrammet ovanför. Spårämnen av Ecstasy har även kunnat identifieras men har inte kvantifierats på grund av att metoden för Ecstasy ännu inte är färdigutvecklad. Det är alltså möjligt att mäta halten av exempelvis MDMA i vårt vatten och ämnet visar sig tydligt. När vi analyserar resultaten från vår drogvaneundersökning kan vi se att det finns mönster som går igen, vilket visar att vi är rätt ute med att satsa på preventivt arbete.

Slutsats

Det finns tydliga samband mellan riskbeteenden inom ANDT och andra omständigheter så som närmiljö och psykisk hälsa. Vi kan precis som förra året konstatera att det förekommer en högre frekvens av riskbeteenden hos de som uppger sig må sämre. Sannolikheten för att testa droger är högre för de som röker och konsumerar alkohol, en tes även forskning stöttar. Vi ser även att narkotika förekommer i högre utsträckning hos de som röker, och att rökning förekommer i högre utsträckning bland de som vantrivs i skolan.

Årets undersökning visar att elever i årskurs 8 upplever sig må sämre än de i årskurs 7 och 9, något som även återspeglas i avsnittet om tobak och rökning, där vi ser en ökning av sporadiskt tobaksbruk just efter årskurs 7. Ett definitivt orsakssamband går inte att fastställa utifrån detta, men däremot antyder elevernas svar på frågan ”varför tror du att en del väljer att testa droger?” att självkänsla och osäkerhet spelar en stor roll när det kommer till detta. Några exempel från svaren har valts ut här nedan:

För att de är osäkra på sig själv och vill passa in i gänget. Eller så har man en kompis som har gjort det och tycker därför att det är häftigt.

Förmodligen för att man har det jobbigt hemma eller i skolan. Det är för att man inte har någon trygghet eller bas, och för att grupptricket är jobbigt

Grupptrick, depression, en konstig slags statussymbol.

Osäkra, grupptrick.

Flickor kan utifrån vår undersökning anses vara extra utsatta för psykisk ohälsa, även om det ska tas i åtanke att psykisk hälsa är ett stigmatiserat ämne där pojkar enligt forskning drabbas hårt av yttre förväntningar som säger att förtryck av känslor är normen. Trots att pojkar i vår undersökning kan anses ha positiva resultat vad gäller den psykiska hälsan bör det uppmärksammas att pojkar i samma utsträckning som flickor uppger sig ha beteenden kopplade till ANDT. Som kommun är det därför viktigt att höja kunskapen om psykiskt mående och hanteringen av ungas psykiska hälsa inom våra verksamheter.

Att undvika tobak och alkohol i unga år minskar risken att komma i kontakt med andra droger och därför är det tobaksförebyggande arbetet otroligt viktigt och bör prioriteras. Undersökningen visar även att konsumtionen av alkohol ökar mellan årskurserna, och så gör även rökningen. För att förebygga detta är det viktigt att fånga upp barn och ungdomar i ett tidigt skede, innan ett riskbeteende införs. På så sätt motverkar vi behovet av insatser längre fram, samt gör ett ställningstagande som hälsofrämjande kommun med invånarnas hälsa i fokus.